

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-80>

УДК 658.8:615.45

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

SOME ASPECTS OF FUNCTIONING THE PHARMACEUTICAL MARKET OF UKRAINE

Світовий Олександр Михайловичдоктор економічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0675-559X>**Svitovyi Oleksandr**

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Стаття присвячена дослідженню особливостей та деяких аспектів функціонування фармацевтичного ринку України в реаліях сьогодення. Проведено аналіз сучасного стану фармацевтичного ринку, виявлені чинники, які перешкоджають його розвитку. Акцентовано увагу на особливостях збуту фармацевтичних товарів і послуг у період дії воєнного стану на після його завершення. Наголошено на необхідності ухвалення державних цільових програм із підтримки вітчизняних виробників фармацевтичних товарів. Обґрунтовано, що для покращення конкурентоздатності вітчизняних фармацевтичних підприємств необхідно впровадити інноваційні продукти, проводити розробку та збільшити виробництво оригінальних ліків. Запропоновані шляхи стимулювання розвитку вітчизняного фармацевтичного виробництва та способи імпортозаміщення лікарських засобів.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, фармацевтичні підприємства, лікарські засоби, товар, попит, збут, ціна.

The purpose of our research is to analyze the current state and consider some aspects of the functioning of the pharmaceutical market of Ukraine in the conditions of martial law, as well as to determine the prospects for its development. The relevance of the study is determined by the importance of considering in the article problematic issues of the functioning of the pharmaceutical market of Ukraine and providing proposals for its restoration and development. In the process of research, we used such methods as abstract-logical, comparison, generalization, analysis and synthesis. The obtained results are characterized by a systematic approach to research. An analysis of the current state of the pharmaceutical market was carried out, and factors hindering its development were identified. Attention is focused on the peculiarities of sales of pharmaceutical goods and services during the period of martial law and after its end. It was established that the export of domestic pharmaceutical products in 2022, compared to 2021, decreased by 24.5% and amounted to only 238.1 million dollars. USA, although this indicator increased almost 2 times during the period 2015-2021. The need to adopt state targeted programs to support domestic manufacturers of pharmaceutical products was emphasized. In order to further improve the pharmaceutical business, the issues of preventing its monopolization and observing the principles of fair competition are decisive. Subjects of the pharmaceutical market, in addition to obtaining maximum profits, must fulfill a social mission in providing the population with necessary medical products. It is substantiated that in order to improve the competitiveness of domestic pharmaceutical enterprises, it is necessary to introduce innovative products, carry out development and establish the production of original medicines. It is also necessary to direct efforts in the direction of restoration of economic and logistic supply chains of raw materials and finished goods. Proposed ways of stimulating the development of domestic pharmaceutical production and methods of import substitution of medicines and medical equipment. The practical value of the article lies in the identification of growth factors and peculiarities of the functioning of the pharmaceutical market of Ukraine during the period of martial law, as well as proposals for its development.

Keywords: pharmaceutical market, pharmaceutical enterprises, medicinal products, goods, demand, sales, price.

Постановка проблеми. Фармацевтичний ринок України останніми роками швидко розвивався, проте наразі переживає нелегкі часи.

Після російського вторгнення та із введення воєнного стану в нашій країні вся вітчизняна економіка перебудувалася відповідно нових

реалій. Такі зміни не могли не торкнутися і фармацевтичного ринку. У минулому році, за таких умов, виробництво та реалізація фармацевтичних препаратів суттєво скоротилося, зменшилася і торгова мережа. Тому необхідно, попри тимчасові труднощі, намітити шляхи відновлення та фактори зростання цього ринку з огляду на те, що після нашої перемоги та повернення з вимушеної міграції значної частини населення на Батьківщину, потрібно буде, перш за все, безперебійне та якісне забезпечення українців фармацевтичними продуктами та препаратами. Для цього необхідно вже зараз знаходити способи імпортозаміщення. Наприклад, наразі фармацевтичний ринок антидіабетичних лікарських засобів в Україні – імпортозалежний, оскільки частка препаратів іноземного виробництва з 24 країн-імпортерів становить 59,3% [1, с. 63]. Також потрібно працювати у напрямку відновлення економічних та логістичних ланцюгів поставки сировини та готових товарів. Крім того, нарощення експортних позицій допоможе нашій країні отримувати більше валютної виручки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження функціонування фармацевтичного ринку України, зокрема щодо можливості використання найсучасніших технологій, удосконалення організації розробки надсучасних ліків та розкриття соціальної значущості фармацевтичної галузі зроблено такими дослідниками, як Д. О. Гончаренко, О. Б. Саліховою, Г. В. Смірноюю, О. Є. Шандрівською, А. В. Цветковською та ін. Фактори, які впливають на розвиток фармацевтичного ринку України у період воєнного стану вивчали Є. Гнедик, В. Пашков, О. О. Шмалько та ін. Основні тенденції щодо обсягів продажу, споживання лікарських засобів, рівень витрат на препарати та перспективні напрями розвитку фармацевтичної галузі були предметом дослідження таких науковців, як О. Г. Пенькова, І. І. Корман, О. В. Семенда та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на ґрунтовне дослідження фармацевтичного ринку України вітчизняними науковцями та дослідниками, на сьогодні не було детально розглянуто особливості збуту фармацевтичних товарів і послуг у період дії воєнного стану на після його завершення. Разом з тим існує необхідність подальшого опрацювання питання організації імпортозаміщення та розробки інноваційних і оригінальних лікарських засобів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є аналіз сучасного стану й розгляд деяких аспектів функціонування фармацевтичного ринку України, зокрема в умовах воєнного стану, та визначення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, наведемо визначення деяких основних понять, які використовуються в матеріалах нашого дослідження. У Законі України «Про лікарські засоби» лікарський засіб визначається як будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [2]. Фармацевтичний препарат (лат. *praeparatum* – виготовлене), син.: лікарський препарат – продукт фармацевтичної діяльності, що має певний склад, форму, дозування, упаковку, термін придатності й призначений людині з метою діагностики, лікування чи полегшення симптомів захворювання, зміни стану фізіологічних функцій організму або профілактики [3]. Поняття «фармацевтичний ринок» у фармацевтичній енциклопедії трактується як економічні взаємовідносини між суб'єктами та об'єктами, пов'язані з обміном фармацевтичних товарів і послуг, внаслідок чого формуються основні елементи ринку – попит, пропозиція та ціна [4].

Вітчизняний фармацевтичний ринок останніми роками розвивався дуже динамічно, проте після 24 листопада 2022 року із введенням в дію воєнного стану відбулися зміни, що призвели до сповільнення його розвитку. До прикладу, виробництво та реалізація основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів у грошовому виразі в 2021 році досягнуло 49,0 млрд. грн., що більше показника 2015 року в 2,5 рази (табл. 1).

Проте, порівнюючи виробництво та реалізацію вищевказаних продуктів і препаратів за дев'ять місяців 2022 року з аналогічним періодом 2021 року, можна констатувати зниження цього показника на 15 %.

Експорт вітчизняної фармацевтичної продукції у 2022 році в порівнянні з 2021 роком

Таблиця 1

Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів в Україні (обсяг реалізованої продукції), млрд грн

Показник	Рік							За 9 місяців	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021	2022
Всього, у т.ч.	19,7	25,0	28,9	34,2	36,4	40,9	49,0	33,5	28,5
виробництво основних фармацевтичних продуктів	0,6	0,9	1,4	1,4	1,6	1,5	1,3	0,8	0,7
виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів	19,1	24,1	27,5	32,8	34,8	39,4	47,7	32,7	27,8

Джерело: [5]

зменшився на 24,5% і склав лише 238,1 млн дол. США, хоча за період 2015-2021 років цей показник зріс майже у 2 рази до 315,4 млн дол. США (рис. 1).

Аналогічна ситуація спостерігається з імпортом фармацевтичної продукції. Вартість імпорту вказаних товарів у 2022 році становила 1900,6 млн. дол. США, що менше попереднього року на 37,8%.

Важливим фактором зростання вітчизняного фармацевтичного ринку є конкурентна боротьба. Вітчизняні науковці О. Г. Пенькова, І. І. Корман, О. В. Семенда стверджують, що наявність великої кількості фармацевтичних компаній спонукає найбільш амбітних шукати та впроваджувати інноваційні продукти, щоб не втратити конкурентоспроможність. Однак, зазначають вони, розробка оригінальних ліків і подальші випробування вимагають використання найсучасніших технологій, оскільки лікарський препарат як кінцевий продукт розробки, безпосередньо пов'язаний з життям і здоров'ям, тобто соціальною значущістю галузі [6, с. 20]. Дослідники О. Є. Шандрівська та А. В. Цветковська на основі аналізу економічної кон'юнктури українського ринку фармацевтичної продукції ідентифікували основні види конкурентної боротьби на ринку фармпрепаратів, а саме: значну конкуренцію між вітчизняними та закордонними фармацевтичними підприємствами-виробниками, а також світовими лідерами фарміндустрії, які потенційно можуть ввійти на цей ринок; активний розвиток підприємств суміжних галузей (для прикладу, галузі біотехнології) та інших галузей (для прикладу – харчової, переробної), стратегії розвитку яких передбачають у перспективі входження на ринок фармпродукції; тиск із боку товарів-замінників, а також конкуренцію з боку оригінальних та генетичних препаратів, біологічно активних добавок тощо;

конкуренцію логістичних ланцюгів поставок фармпрепаратів; конкурентну боротьбу за домінування у госпітальному/аптечному сегментах та представлення власних інтересів в каналах розподілу фармпродукції (на рівні лікарів, гуртовиків, провізорів тощо); конкуренцію на рівні гуртово-роздрібною торгівлі – формування мереж аптек під егідою/у власності складів гуртової торгівлі; тиск із боку мережі локальних аптек, які об'єднані у гуртові організації тощо, які сукупно розширюють та ускладнюють конкурентну боротьбу на ринку; тиск з боку споживачів, які через низькі бар'єри доступу до інформації стали обізнанішими у характеристиках фармпрепаратів, та набули здатності звернення до широкого кола суб'єктів ринку надання медичних послуг, зокрема консультаційних [7, с. 63]. Погоджуючись із представленою ідентифікацією основних видів конкурентної боротьби на ринку фармпрепаратів, ми наголошуємо на неприпустимості домінуючого становища будь-якого суб'єкта господарювання та монополізації ринку.

Для розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку та підтримки українських виробників, створення умов для покращення конкурентоздатності продукції, на нашу думку, необхідна також і державна підтримка. Така підтримка декларується у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [8]. В документі зазначається, що держава сприяє виробництву медичної апаратури, інструментарію, обладнання, лабораторних реактивів, ліків, медичних виробів (виробів медичного призначення), допоміжних засобів реабілітації, протезних і гігієнічних засобів та інших виробів, необхідних для охорони здоров'я, а також розвитку торгівлі цими виробами. З цією метою забезпечується реалізація державних цільових програм при-

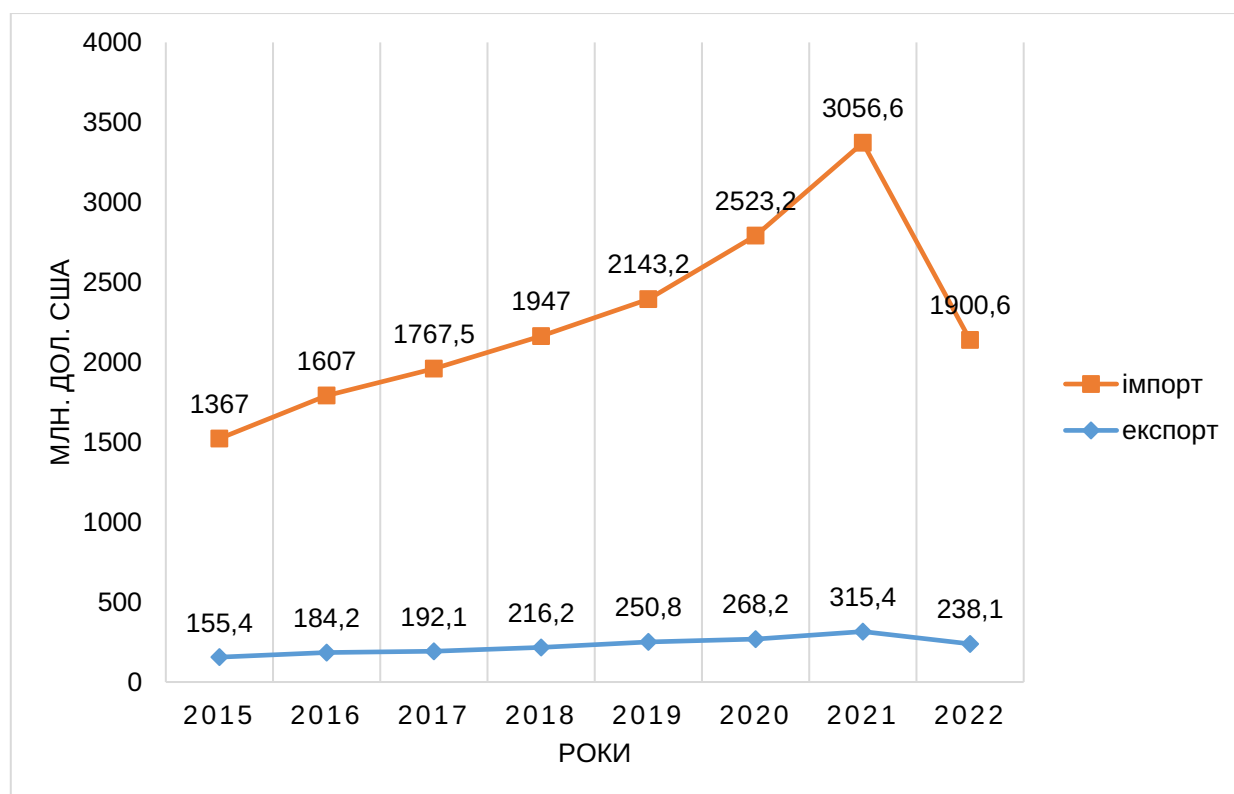

Рис. 1. Експорт та імпорт фармацевтичної продукції

Примітка: 2022 р. – попередні дані

Джерело: [5]

оритетного розвитку медичної, біологічної та фармацевтичної промисловості, виробництва медичних виробів (виробів медичного призначення), допоміжних засобів реабілітації, заохочуються підприємство і міжнародне співробітництво в сфері матеріально-технічного забезпечення охорони здоров'я, створюється система відповідних податкових, цінових, митних та інших пільг і регуляторів.

Тому важливе значення для стимулювання виробництва інноваційних фармацевтичних препаратів та імпортозаміщення мають концепції та державні цільові програми. «Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки» була ключовим документом, що визначав національну політику стосовно фармацевтичної діяльності [9]. Сьогодні подібний документ серед нормативних актів відсутній. Інші чинні в Україні нормативні акти, як констатують вчені, регулюють правовідносини у фармацевтичному секторі, проте не визначають пріоритети для фармацевтики та заходи їх реалізації [10, с. 197].

У грудні 2020 р. Міністерство охорони здоров'я України виставило на громадське

обговорення проєкт «Концепції Державної цільової програми створення та розвитку внутрішнього виробництва високоякісних лікарських засобів для профілактики та лікування особливо небезпечних інфекційних та інших хвороб для забезпечення державних потреб України на 2021–2026 роки», яке завершилося у січні наступного року [11]. Проте, вказана концепція так і не була прийнята.

Дослідники В. Пашков і Є. Гнедик вказують на деякі прогалини правового забезпечення фармацевтичної політики держави, які особливо стали помітними в умовах війни. До них дослідники відносять:

1) поступову, протягом останніх років, ліквідацію державних та комунальних аптечних закладів, що призвело до погіршення доступності до лікарських засобів, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини і не лише в умовах війни;

2) негласна державна підтримка (в тому числі органами місцевого самоврядування) монополізації аптечної діяльності та створення аптечних великих мереж як міжрегіонального рівня так і регіонального, що призвело як до мінімізації економічної конкуренції

на фармацевтичному ринку так і до зловживання ними монопольним становищем;

3) мовчазна згода держави на розвиток маркетингових договорів на фармацевтичному ринку і, як наслідок, збільшення вартості лікарських засобів [12, с. 80–81].

Ще на одну проблему в період воєнного стану чи надзвичайної ситуації звертає увагу науковець О. О. Шмалько. Він зазначає, що здійснювати діяльність чи не здійснювати, або ж за яким графіком її здійснювати, вирішує сам власник аптеки чи фармацевтичної компанії. То ж, незважаючи на надзвичайну ситуацію, чи воєнний стан, впливати на рішення власника фармацевтичного бізнесу будь-які законні можливості відсутні і рішення про функціонування аптеки приймає власник, виходячи із своїх обставин чи інтересів [13, с. 36]. Однак, ми погоджуємося із вченими, які вважають, що для представників фармацевтичного бізнесу питання отримання максимальних прибутків має бути пов'язаним з виконанням соціальної місії та соціальним забезпеченням населення [14, с. 31].

Підтримуємо вчених О. Б. Саліхову та Д. О. Гончаренко, які вважають, що завдання держави – усунути бар'єри та мінімізувати загрози на шляху розбудови фармацевтики та сприяти її зростанню. Вони наполягають на необхідності розробки та реалізації Стратегії розвитку високотехнологічної індустрії лікарських засобів та медичних виробів в Україні до 2030 р. Мета Стратегії, стверджують вони, має полягати в розбудові стабільно працюючої галузі з високою доданою вартістю, яка у своєму розвитку спирається на кваліфіковану робочу силу та ендогенні інновації як запоруку підвищення конкурентоспроможності існуючих і випуску нових субстанцій, готових лікарських засобів, медичних виробів; має високий рівень локалізації в Україні; здатна забезпечити внутрішні потреби та розширити

свою частку на глобальному ринку високотехнологічних товарів. Виходячи з цього, резюмують вчені, ключовими пріоритетами Стратегії мають стати: технологічні інновації, співробітництво та кооперація, міжнародна співпраця, якість та ефективність, імпортозаміщення, стабільність поставок на внутрішній ринок і вихід на зовнішні ринки, екологія, «зелена» фармацевтика, «розумне» виробництво [15, с. 30]. Ми вважаємо, що до вказаних ключових пріоритетів Стратегії необхідно додати такі, як: розробка та розширення виробництва вітчизняних оригінальних фармацевтичних препаратів; сприяння чесній конкуренції та протидія монополізації фармацевтичного ринку.

Висновки і подальші перспективи дослідження. Таким чином, проаналізувавши сучасний стан фармацевтичного ринку України та оцінивши перспективи його розвитку, можна зробити такі висновки:

За останні роки фармацевтичний ринок України показував високі темпи зростання аж до повномасштабного російського вторгнення та у 2022 році об'єктивно зменшився.

В період воєнного стану існують певні обмеження щодо функціонування економіки країни, у тому числі і стосовно фармацевтичної галузі.

Після завершення військових дій основні зусилля фармацевтичних підприємств повинні бути направлені на відновлення економічних зв'язків, логістичну оптимізацію та розробку і налагодження виробництва оригінальних ліків, а також імпортозаміщення.

Напрями подальшого дослідження будуть пов'язані з розробкою перспективних напрямів розвитку фармацевтичного ринку України, зокрема створення умов для посилення конкурентоздатності вітчизняних фармацевтичних підприємств та запобігання монополізації ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савич А. О., Павлюк Б. В. Маркетинговий аналіз фармацевтичного ринку антидіабетичних лікарських засобів в Україні. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2022. Т. 15. № 1 (38). С. 80–85. DOI: <https://doi.org/10.14739/2409-2932.2022.1.252509>.
2. Про лікарські засоби : Закон України від 4 квітня 1996 року № 123/96-ВР. Редакція від 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80/print1389885672745636> (дата звернення: 22.02.2023).
3. Перцев І. М., Рубан О. М. Стан фармацевтичної термінології та правомірність статусу терміну «фармацевтичний препарат». *Фармацевтичний журнал*. 2011. № 4. С. 18–23. URL: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/626/589>.
4. Фармацевтична енциклопедія: сайт. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/328/farmaceutichnij-rinok> (дата звернення: 16.02.2023).

5. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2023).
6. Пенькова О. Г., Корман І. І., Семенда О. В. Маркетинговий аналіз фармацевтичного ринку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9–10. С. 16–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.9-10.16>.
7. Шандрівська О. Є., Цветковська А. В. Дослідження фармацевтичного ринку України: у фокусі концентрація ринку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2022. № 1 (9). С. 56–68. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/apr/27443/220198verstka-58-70.pdf>.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. Редакція від 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
9. Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки : Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 року № 769 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України від 27.03.2013 № 242) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MOZ11951> (дата звернення: 20.02.2023).
10. Гончаренко Д. О. Теоретичні підходи та методологічні засади розвитку фармацевтики України в умовах європейської інтеграції. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 194–201. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-194-201>.
11. Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та розвитку внутрішнього виробництва високоякісних лікарських засобів для профілактики і лікування особливо небезпечних інфекційних та інших хвороб для забезпечення державних потреб України на 2021-2026 роки : проєкт Розпорядження Кабінету Міністрів України (2020). URL: <https://moz.gov.ua/article/public-discussions-archive/proekt-rozporjadzhennja-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-shvalennja-koncepcii-derzhavnoi-cilovoi-programi-stvorennya-ta-rozvitku-vnutrishnogo-virobnictva-visokojakisnih-likarskih-zasobiv-dlja-profilaktiki-i-likuvannja-osobливо-nebezpechnih-infekcijnih> (дата звернення: 20.02.2023).
12. Пашков В., Гнедик Є. Фармацевтична політика держави в умовах воєнного стану. *Публічне право*. 2022. № 2 (46). С. 80–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-46-8>.
13. Шалько О. О. Особливості забезпечення населення лікарськими засобами під час над звичайних ситуацій та воєнного стану: аналіз та перспективи. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 1 (91). С. 35–39. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.1.13073>.
14. Смірнова Г. В. Регулювання фармацевтичного ринку в контексті оптимізації соціального забезпечення населення. *Регіональна економіка*. 2021. № 4 (102). С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-4-4>.
15. Саліхова О. Б., Гончаренко Д. О. Концептуальні засади стратегії розвитку високотехнологічної індустрії лікарських засобів та медичних виробів в Україні до 2030 р. *Бізнес Інформ*. 2020. № 7. С. 28–35. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-28-35>.

REFERENCES:

1. Savych, A. O., & Pavliuk, B. V. (2022). Marketynhovyi analiz farmatsevychnoho rynku antydiabetychnykh likarskykh zasobiv v Ukraini. [Marketing analysis of the pharmaceutical market of antidiabetic drugs in Ukraine]. *Aktualni pytannia farmatsevychnoi i medychnoi nauky ta praktyky – Current issues in pharmacy and medicine: science and practice*, 15, 1 (38), 80–85. DOI: <https://doi.org/10.14739/2409-2932.2022.1.252509>. [in Ukrainian]
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996). The Law of Ukraine «About medicinal products». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80/print1389885672745636> (accessed February 22, 2023).
3. Percev, I. M., & Ruban, E. A. (2011). Stan farmatsevychnoi terminolohii ta pravomirnist statusu terminu «farmatsevychnyi preparat» [The state of pharmaceutical terminology and legitimacy of term «pharmaceutical preparation»]. *Farmatsevychnyi zhurnal – Pharmaceutical journal*, 4, 18–23. Available at: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/626/589>. [in Ukrainian]
4. Farmatsevychna entsyklopediia: sait [Pharmaceutical encyclopedia: website]. Available at: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/328/farmatsevychnij-rinok> (accessed February 16, 2023).
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: sait [State Statistics Service of Ukraine: website]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed February 20, 2023)
6. Penkova, O., Korman, I., & Semenda, O. (2022). Marketynhovyi analiz farmatsevychnoho rynku Ukrainy [Marketing analysis of the pharmaceutical market in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 9–10, 16–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.9-10.16>. [in Ukrainian]

7. Shandrivska, O. Ye., & Tsvetkovska, A. V. (2022). Doslidzhennia farmatsevychnoho rynku Ukrainy: u fokusi kontsentratsiia rynku [Research of the Ukraine pharmaceutical market: the market concentration in the focus]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Serii «Problemy ekonomiky ta upravlinnia» – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series «Problems of economics and management»*, 1 (9), 56–68. Available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2022/apr/27443/220198verstka-58-70.pdf>. [in Ukrainian]
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992). The Law of Ukraine «Fundamentals of Ukrainian legislation on health care». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (accessed February 21, 2023).
9. Ministry of Health of Ukraine (2010). Concept of the development of the pharmaceutical sector of the health-care industry of Ukraine for 2011-2020. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MOZ11951> (accessed February 20, 2023).
10. Honcharenko, D. O. (2021). Teoretychni pidkhody ta metodolohichni zasady rozvytku farmatsevyky Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtratsii [The Theoretical Approaches and Methodological Principles for Development of Ukrainian Pharmaceutical Production in the Conditions of European Integration]. *Biznes Inform – Business Inform*, 5, 194–201. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-194-201>. [in Ukrainian]
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Draft Order «On approval of the Concept of the State Target Programme for the Creation and Development of the Internal Production of High-Quality Medicines for the Prevention and Treatment of Particularly Dangerous Infectious and Other Diseases in order to meet the State needs of Ukraine for the period 2021-2026». Available at: <https://moz.gov.ua/article/public-discussions-archive/proekt-rozporjadzhennja-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-shvalennja-koncepcii-derzhavnoi-cilovoi-programi-stvorennja-ta-rozvitku-vnutrishnogo-virobnictva-visokojakisnih-likarskih-zasobiv-dlja-profilaktiki-i-likuvannja-osoblivo-nebezpechnih-infekcijnih> (accessed February 20, 2023).
12. Pashkov V., & Gnedyk, Ye. (2022). Farmatsevychna polityka derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Pharmaceutical policy of the state in martial law]. *Publichne pravo – Public Law*, 2 (46), 80–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-46-8>. [in Ukrainian]
13. Shmalko, O. O. (2022). Osoblyvosti zabezpechennia naseleння likarskymy zasobamy pid chas nad zvychnykh sytuatsii ta voiennoho stanu: analiz ta perspektyvy [Features of providing the population with medicines during emergencies and martial law: analysis and prospects]. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy – Bulletin of Social Hygiene and Health Protection Organization of Ukraine*, 1 (91), 35–39. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.1.13073>. [in Ukrainian]
14. Smirnova, H. V. (2021). Rehulyuvannya farmatsevychnoho rynku v konteksti optymizatsiyi sotsial'noho zabezpechennia naseleння [The pharmaceutical market regulation in the context of social security optimization]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 4 (102), 29–34. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-4-4>. [in Ukrainian]
15. Salikhova, O. B., & Honcharenko, D. O. (2020). Kontseptualni zasady stratehii rozvytku vysokotekhnolohichnoi industrii likarskykh zasobiv ta medychnykh vyrobiv v Ukraini do 2030 r. [The Conceptual Foundations of the Strategy of Development of the High-Tech Industry of Pharmaceuticals and Medical Products in Ukraine till 2030]. *Biznes Inform – Business Inform*, 7, 28–35. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-28-35>. [in Ukrainian]